

Bp Kazimierz Nycz

Mimo upływu prawie piętnastu lat od odzyskania wolności, po kilkudziesięciu latach funkcjonowania systemu komunistycznego, ciągle jeszcze pewne sformułowania i stawiane problemy brzmią w odbiorze społecznym prowokująco. Należy do nich niewątpliwie zagadnienie podejmowane w tym artykule. Dla wielu ludzi wierzących i niewierzących wychowanie obywatelskie jest domeną szkoły i instytucji świeckich, a z pewnością nie należy do zadań własnych katechezy. Fakt ten świadczy o tym, jak głęboko Kościół i katecheza zostały oddzielone od rzeczywistości świata i zamknięte w getcie tak zwanego życia duchowego¹.

W posynodalnej adhortacji *Christifideles laici*, wydanej w 1988 roku, Ojciec Święty Jan Paweł II problem ten stawia przed Kościołem jako jeden z najważniejszych w zakresie przygotowania świeckich do owocnej misji w Kościele i świecie: „W życiu nie może być dwóch równoległych nurtów, z jednej strony tak zwanego życia duchowego z jego własnymi wartościami i wymaganiami, z drugiej tak zwanego życia świeckiego, obejmującego rodzinę, pracę, relacje społeczne, zaangażowanie polityczne i kulturalne”². Do takiej jedności życia wezwał katolików Sobór Watykański II, ostro piętnując rozłam między wiarą a życiem, nazywając go poważnym błędem naszych czasów³.

Powyższe stwierdzenia nie tylko upoważniają Kościół, ale wręcz nakazują mu podejmowanie zagadnień wychowania obywatelskiego i kształtowanie u młodych i dorosłych postaw spo-

¹ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja „Christifideles laici”* 59. Dalej będziemy stosować skrót ChL.

² ChL 59.

³ Por. KDK 43.

tecznych, koniecznych do owocnego działania zarówno w Kościele, jak i w świecie, który zgodnie z zamiarem Boga jest Bożą winnicą powierzoną człowiekowi. Konsekwentnie, w niniejszym artykule podejmę problem wychowania obywatelskiego w katechezie Kościoła katolickiego w Polsce, ukazując jego historyczne uwarunkowania, przedstawiając podstawy doktrynalne oraz konkretną realizację na poziomie szkoły i parafii, w odniesieniu do dzieci, młodzieży i dorosłych.

Historyczne uwarunkowania problemu

Posoborowe zmiany w Kościele przypadły w Polsce na okres komunizmu. Recepcja Soboru była utrudniona nie tylko przez ograniczony dostęp do zachodniej literatury teologicznej i małą możliwość kontaktu i poznania doświadczeń innych Kościołów lokalnych, ale także przez nasze wewnętrzne uwarunkowania. Rozumienie rozdziału Kościoła od państwa w duchu radykalnie pojętego odseparowania wierzących od uczestniczenia w życiu społecznym, a zwłaszcza politycznym utrudniało, a często wręcz uniemożliwiało przyjęcie tego wszystkiego, co Sobór wyraził zwłaszcza w Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele⁴.

W odbiorze wielu, także katechetów i autorów katechetycznych podręczników, treści zawarte w *Gaudium et spes* nie odnosiły się do realiów życia katolika w Polsce. Konsekwentnie, takie istotne elementy wychowania, jak: wychowanie do demokracji, wolności ludzkiej i religijnej, tolerancji, podmiotowości osoby ludzkiej były mało obecne w podręcznikach katechetycznych, zwłaszcza lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, gdyż eliminowała je bądź cenzura państwowa, bądź swoista autocenzura. Ta ostatnia wynikała często z obawy przed horyzontalizmem katechezy.

Stosunkowo najwięcej katecheza wносиła w dziedzinę wychowania patriotycznego, nawiązując zarówno do historii, jak

⁴ Całe zagadnienie aktywności chrześcijan w życiu społeczności ludzkiej, przy poszanowaniu autonomii i współpracy rzeczywistości ziemskiej, to wielka szkoła cnót obywatelskich, a zarazem zadanie dla Kościoła. To wszystko z wiadomych powodów było nieobecne w relacji Kościoła posoborowego w Polsce do państwa totalitarnego. Por. KDK 36-43.

i aktualizując te treści wokół współczesnych wydarzeń i uroczystości związanych na przykład z millenium chrztu. Ale nawet w tym ważnym elemencie wychowania obywatelskiego konieczne było podkreślenie miłości do narodu, który przetrwał mimo trudności tysiąc lat, a nie do tego konkretnego państwa, które było wrogiem, obce, narzucone. Wydaje się, że to rozróżnianie w wychowaniu patriotycznym w okresie powojennym, a wcześniej w czasie okupacji i zaborów, owocuje do dziś w mentalności polskiej w formie małej identyfikacji z państwem i jego strukturami⁵.

Trzeba zaznaczyć, że wychowanie patriotyczne było również zredukowane wewnątrz od strony treści, dlatego rzadko akcentowano w katechezie i w kaznodziejstwie takie postawy patriotyczne, jak: solidarność, uczciwość w pracy, obowiązek troski o państwo, płacenie podatków.

W tym kontekście dziejowym z uznaniem trzeba patrzeć na osiągnięcia lat siedemdziesiątych, a potem osiemdziesiątych, wsparte przez nauczanie papieża Polaka – Jana Pawła II, na gruncie katechezy polskiej. Powstające podręczniki katechetyczne w środowisku warszawskim, krakowskim i lubelskim, na poziomie klasy ósmej ówczesnej szkoły podstawowej, a szczególnie na poziomie szkół ponadpodstawowych, odważnie podejmowały zagadnienia nas interesujące. Choć w dalszym ciągu kontekst, w którym żył odbiorca tych treści, nie był sprzyjający, to jednak przygotowywanie katolików świeckich do życia we własnym państwie rozpoczęło się na wiele lat przed odzyskaniem wolności⁶. Nowy czas poszerzył zakres możliwości Kościoła w dziedzinie wychowania obywatelskiego. Nie był jednak wolny od nowych, nieznanymi przedtem trudności.

Podstawy doktrynalne wychowania obywatelskiego

Poszukiwania teologów i teoretyków katechezy zazwyczaj wyprzedzają praktykę Kościoła i w znacznym stopniu inspirują orze-

⁵ Por. M. Braun-Gałkowska, *Patriotyzm – cnota zapomniana?*, w: *Szkola miejscem kształtowania postawy patriotycznej*, Częstochowa 1998, s. 80-86.

⁶ Por. J. Charytański, *Zmagania o kształt katechezy w Polsce*, Kraków 2001, s. 150-157.

czenia Kościoła nauczającego. Podobnie było z wychowaniem obywatelskim w katechezie. Odpowiedzią na nurt kerygmaticzny w katechezie były studia nad koncepcją katechezy antropologicznej. W konsekwencji doprowadziły one do sformułowania, obowiązującej do dziś w dokumentach Kościoła i praktyce, zasady wierności Bogu i człowiekowi w katechezie⁷.

Dla wychowania obywatelskiego i społecznego sformułowanie tej zasady jako obowiązującej przy opracowywaniu koncepcji katechetycznych oraz programów i podręczników oznaczało, że ludzkie problemy i doświadczenia egzystencjalne katechizowanego to nie tylko dodatek do katechetycznego procesu czy kontekst, w którym obraca się katecheta. Kształtowanie postaw społecznych i uwzględnianie tak zwanego świeckiego świata to obowiązek Kościoła nauczającego. Bez tego niemożliwe jest dochowanie wierności człowiekowi⁸.

Chociaż w otwarciu katechezy na problemy życia społecznego, politycznego, gospodarczego i kulturowego znaczącą rolę odegrała soborowa konstytucja *Gaudium et spes*⁹, to jednak skoncentrujemy się na innym posoborowym dokumencie wydanym przez Ojca świętego Jana Pawła II – adhortacji *Christifideles laici*¹⁰. Niewątpliwie jest to dokument kluczowy dla interesującego nas zagadnienia, gdyż mówi wprost o dziedzinach zaangażowania świeckich w Kościele i świecie oraz wskazuje na konieczność kościelnej formacji katolików świeckich do takiego apostołstwa.

Ojciec święty przedstawia kwestie, które muszą być podjęte, by chrześcijanin był gotowy do zaangażowania się w sprawy tego świata, będącego winnicą Bożą. Podstawowymi tematami tej kościelnej formacji są: poszanowanie dla godności osoby ludzkiej i jej niezbywalnych praw¹¹, prawo do życia i prawo do wol-

⁷ Por. T. Panuś, *Zasada wierności Bogu i człowiekowi w katechezie i jej realizacja w polskiej katechizacji*, Kraków 2001, s. 11-21.

⁸ Por. M. Majewski, *Antropologiczna koncepcja katechezy*, Kraków 1995, s. 17-24.

⁹ Szczupłe ramy artykułu nie pozwalają na analizę tego ważnego dokumentu.

¹⁰ Adhortacja „*Christifideles laici*” wydana w 1988 roku jest owocem Synodu Biskupów i świeckich w Kościele, jaki odbył się w roku 1987.

¹¹ ChL 37.

ności¹², pierwszeństwo człowieka w stosunku do rzeczy i procesów ekonomicznych¹³ oraz niezbywalne prawa rodziny¹⁴.

Dokument papieski przedstawia również tereny apostolskiego zaangażowania katolików świeckich, adaptując niejako na użytek katechezy i wychowania zasady zawarte w Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym. Są to następujące sfery ludzkiego działania: rodzina jako pierwsze miejsce społecznego zaangażowania¹⁵, życie gospodarcze z wszystkimi jego wymaganiami¹⁶, życie społeczne i polityczne¹⁷ oraz szeroko rozumiana obecność w kulturze, bez której Ewangelia nie mogłaby być w pełni przyjęta¹⁸. To właśnie w omawianym dokumencie pojawia się powszechnie dziś znana definicja polityki jako roztropnej troski o dobro wspólne¹⁹.

Papież, zobowiązując Kościół do prowadzenia integralnej formacji w kierunku zaangażowania w świat i jego problemy, na pierwszym miejscu akcentuje sprawę wspomnianą na początku tego artykułu: konieczność przewycięzania, także w wychowaniu, rozłamu między wiarą a życiem, życiem duchowym a tak zwanym życiem świeckim²⁰.

Formacja katolików świeckich do życia społecznego powinna być integralna i obejmować całego człowieka. Ważnym elementem tego procesu jest formacja doktrynalna chrześcijan, szczególnie w duchu nauki społecznej Kościoła tak, by duszpasterze, mając prawo i obowiązek głosić zasady moralne w odniesieniu do porządku społecznego, czynili to kompetentnie, zaś świeccy byli zdolni do organicznej syntezy życia²¹.

Papieski dokument wskazuje również optymalne miejsca takiej formacji. Są nimi Kościoły partykularne, czyli diecezje,

¹² ChL 38-39.

¹³ ChL 43.

¹⁴ ChL 41.

¹⁵ ChL 41.

¹⁶ ChL 43.

¹⁷ ChL 42.

¹⁸ ChL 44.

¹⁹ ChL 42.

²⁰ ChL 59.

²¹ ChL 60.

w nich zaś parafie, ruchy, stowarzyszenia i organizacje katolickie. Szczególne miejsce Ojciec święty przypisuje katechezie młodzieży i dorosłych, realizowanej w parafiach, oraz szkolnemu nauczaniu religii. Ważną rolę w kształtowaniu postaw obywatelskich mają do spełnienia szkoły katolickie i uniwersytety²².

Rozwinięcie zawartych w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym* zasad udziału katolików świeckich w życiu społeczności ludzkiej na synodzie o świeckich, a później w adhortacji *Christifideles laici*, stało się inspiracją dla późniejszych dokumentów katechetycznych Kościoła powszechnego i Kościołów lokalnych.

Nie mając możliwości dalszej szczegółowej analizy, trzeba nadmienić wyraźne wskazania dotyczące wychowania postaw społecznych, zawarte w wydanym w 1997 roku *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*. Akcent zostaje w nim położony na inkulturację wiary w celu wiązania jej z życiem na każdym etapie katechetycznego zaangażowania²³.

Na podstawie posoborowego Katechizmu Kościoła Katolickiego, opracowanego na polecenie Ojca świętego Jana Pawła II, można utworzyć katalog zagadnień, stanowiących fundament wychowania obywatelskiego. Są to: godność osoby ludzkiej, wolność człowieka i jego prawa, obowiązki człowieka wobec społeczności ludzkiej, solidarność, sprawiedliwość, obowiązek udziału w życiu społecznym, odpowiedzialność za dobro wspólne, wychowanie patriotyczne, obrona pokoju²⁴.

Wszystkie te wskazania doktrynalne, zawarte w dokumentach Kościoła i dotyczące wychowania postaw społecznych, znalazły miejsce w polskim dyrektorium katechetycznym, które stanowi fundament dla katechezy Kościoła w Polsce, zarówno tej prowadzonej od 1990 roku w szkołach, jak i katechezy parafialnej²⁵.

²² ChL 61, 62.

²³ Por. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 203-207.

²⁴ Interesujące nas zagadnienie można znaleźć zwłaszcza w części III Katechizmu i to zarówno w tzw. moralnej ogólnej nr 1897-1994 oraz szczegółowej nr 2318-2463.

²⁵ *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

Polskie programy i podręczniki

W katechezie nie może zabraknąć wychowania do życia wspólnotowego, stwierdza polskie dyrektorium katechetyczne. Wychowanie do życia wspólnotowego winno uwzględniać istnienie różnych społeczności, w jakich katechizowani żyją i będą żyć. Wychowanie to powinno mieć charakter integralny, tak by mogło przygotowywać do życia zarówno we wspólnotach naturalnych, jak i nadprzyrodzonych²⁶. Wśród wspólnot, do których wychowywać powinna także katecheza, *Dyrektorium* wymienia rodzinę, naród, państwo, ale także Europę i świat. W ten sposób dokument otwiera katechezę na udział w wychowaniu europejskim, co dziś wydaje się być zadaniem ważnym i nie pozbawionym trudności, zwłaszcza jeśli chodzi o racjonalne ustawienie relacji między wspólnotą narodu, a wspólnotą jednoczącą się Europę.

Powrót do chrześcijańskich korzeni, a zwłaszcza budowanie na wartościach chrześcijańskich, to nie tylko sprawa prawnych zapisów, ale przede wszystkim wychowania młodego i nie tylko młodego pokolenia. Stanowi to dla Kościoła i jego działalności katechetycznej, adresowanej do wszystkich, ogromne wyzwanie²⁷. Podstawowym dla katechezy Kościoła w Polsce dokumentem jest *Podstawa programowa katechezy*²⁸. Wraz z *Dyrektorium* polskim dokument ten stanowi komplementarną całość. Najważniejszy jednak dla interesującego nas zagadnienia wychowania obywatelskiego jest jeszcze inny wymiar integralności tego dokumentu. Chodzi o korelację z wychowaniem i nauczaniem szkolnym, co przy wychowaniu młodego człowieka do życia społecznego ma ogromne znaczenie.

Trzydziestoletnia nieobecność katechezy w szkole doprowadziła do swoistej schizofrenii w wychowaniu, zwłaszcza na poziomie wychowania moralnego, a w nim obywatelskiego. Czego innego uczyła szkoła, czym innym był patriotyzm, inaczej mówiono o podstawowych prawach człowieka, na przykład

²⁶ Tamże, s. 28.

²⁷ Por. A. Koprowski, *Jedność Europy, chrześcijańskie korzenie*, „Przegląd Powszechny” 1998, nr specjalny 6, s. 62-80.

²⁸ *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

prawie do własności, do zrzeczeń. Inaczej zaś, z oczywistych powodów, były stawiane te same zagadnienia na katechezie. Odzyskanie wolności, uspołecznienie szkoły, powrót katechezy oraz reforma programowa i strukturalna szkoły, umożliwiły nowe podejście do współpracy tych dwu środowisk – Kościoła i szkoły, pomagających rodzinie.

Ukazanie się *Podstawy programowej kształcenia ogólnego*²⁹ dla wszystkich etapów edukacyjnych: I-III, IV-VI szkoły podstawowej, gimnazjum oraz etapu ponadgimnazjalnego, umożliwiło zintensyfikowanie prac nad kościelną podstawą programową. W zakresie wychowania obywatelskiego znalazły się w tym dokumencie wszystkie, wydobyte z dokumentów Kościoła, elementy treściowe i metodyczne, niezbędne do zrealizowania celów wychowania społecznego, obywatelskiego, europejskiego. W każdej klasie szkoły podstawowej, zwłaszcza zaś w gimnazjum, liceum, technikum, a także w szkołach zawodowych przewidziane są do osiągnięcia cele, których realizacja gwarantuje, że nie zostanie pominięty ten niezwykle ważny wymiar katechezy, jakim jest wychowanie do życia we wspólnocie kościelnej i ludzkiej oraz ukształtowanie u młodych takich postaw, które pozwolą im jako chrześcijanom uczestniczyć w życiu Kościoła i być obywatelami autonomicznej społeczności świeckiej³⁰.

Konsekwencją przyjęcia przez Konferencję Episkopatu Polski *Podstawy programowej*, obowiązującej we wszystkich diecezjach w Polsce, jest możliwość opracowywania zgodnych z nią programów nauczania i podręczników. Są one zatwierdzane przez Komisję Wychowania pod kątem poprawności teologicznej i metodycznej oraz zgodności ze wspomnianą *Podstawą*. Daje to gwarancję, że we wszystkich programach i podręcznikach używanych w Polsce znajduje się to wszystko, co jest konieczne do ukształtowania w katechizowanych postaw prospołecznych, by byli zdolni podjąć zadania w winnicy świata bez lęku i bez niebezpiecznego rozdziału świata duchowego i świeckiego.

²⁹ *Podstawa programowa kształcenia ogólnego*, w: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 26.II.2002, „Dziennik Ustaw” 2002, nr 51, poz. 458, s. 3599-3695.

³⁰ Por. P. Tomasiak, *Kształtowanie postaw społecznych na lekcjach religii*, „Katecheta” 2000, nr 9, s. 10-15.

Odniesienie do szkolnej *Podstawy programowej kształcenia ogólnego* umożliwia nie tylko komplementarność treści katechetycznych w stosunku do szkolnego nauczania i wychowania, ale także realizację funkcji krytycznej katechezy wobec szkolnego nauczania. Jest to konieczne w sytuacji pluralizmu podręczników szkolnych do takich przedmiotów, jak język polski, historia, wychowanie obywatelskie, wychowanie prorodzinne³¹.

Odniesienie do szkolnego programu nauczania i wychowania daje możliwość podejmowania przez katechetów i nauczycieli innych przedmiotów spraw wychowawczych w odniesieniu do wychowania obywatelskiego. Wychowanie to, jak każde inne, stanowi ważne zadanie szkoły, która nie może się zatrzymać na przekazywaniu wiadomości, ale musi podjąć trud kształtowania postaw. Jest to również istotne zadanie katechezy w szkole i parafii. Obecność katechety w szkole, skorelowane programy dydaktyczne i wychowawcze, wspólne organizowanie na gruncie szkoły uroczystości i przedsięwzięć z udziałem uczniów, są pomocne w wychowaniu prospołecznym³².

Korelacje szkolnych przedmiotów, podejmujących wychowanie prospołeczne z katechezą, dokonują się także w ramach przewidzianych w programach ścieżek edukacyjnych. Są to zajęcia edukacyjne organizowane niejako w obrębie poszczególnych przedmiotów albo przez nauczycieli kilku pokrewnych przedmiotów. Chce w ich przeprowadzaniu uczestniczyć także katecheza. Stąd zarówno w *Podstawie programowej*, jak i w programach są przewidziane w zakresie wychowania obywatelskiego nie tylko korelacje z przedmiotami szkolnymi, np. z językiem polskim, historią, nauką o społeczeństwie, przyrodą, ale także ze ścieżkami edukacyjnymi, takimi jak: edukacja prozdrowotna, edukacja ekologiczna, medialna, wychowanie do życia w społeczeństwie, edukacja regionalna, wychowanie patriotyczne³³.

Dodatkowym elementem wychowania obywatelskiego jest sugerowana w *Podstawie programowej* współpraca środowisk,

³¹ Por. tamże, s. 10.

³² Tamże, s. 17-18.

³³ Por. *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, 44-47.

w których to wychowanie się realizuje. Jest to głównie współpraca rodziny, parafii i szkoły. Tak jak w szkole wychowania prospołecznego nie można ograniczyć do klasy szkolnej (ale trzeba je realizować w systemie różnych zajęć pozalekcyjnych i nawet pozaszkolnych, z aktywnym udziałem młodzieży, która nie może być tylko przedmiotem zabiegów wychowawczych), tak w parafii obowiązek wychowania obywatelskiego zostanie wypełniony tylko pod pewnymi warunkami. Potrzebna jest formacja doktrynalna, nawiązująca do tej realizowanej w szkole, oraz inicjacja liturgiczna i modlitewna. Nieodzownym elementem formacji obywatelskiej w katechezie parafialnej musi być oparcie o zaangażowanie w grupach i wspólnotach, wyzwajające aktywność młodych i uczące tej aktywności³⁴.

Wydaje się, że na gruncie katechezy szkolnej w Polsce postęp w dziedzinie wychowania obywatelskiego, społecznego, patriotycznego, europejskiego jest znaczący. Dokonał się on w programach i podręcznikach przez recepcję nauki Kościoła, zaistnienie nowych możliwości społecznych, reformę szkolną i powrót katechezy do szkół, zmiany programowe i podręcznikowe w katechezie. Z pewnością wiele jest jeszcze do zrobienia na gruncie katechezy szkolnej dzieci i młodzieży, a zwłaszcza w parafii, w odniesieniu do studentów i innych dorosłych.

Możliwości do wykorzystania

Wypada zakończyć refleksję nad wychowaniem obywatelskim w katechezie i nad wychowaniem do odpowiedzialności za świat trochę szerszą perspektywą. Pierwsze poszerzenie spojrzenia wynika z rozumienia katechezy, której nie można zamknąć ani do jednego miejsca, ani do jednego wieku. W Polsce możemy obserwować objawy niebezpiecznego redukcjonizmu. Polega on na sprowadzeniu katechezy Kościoła do szkolnej nauki religii. Zawiera się w nim podwójne ograniczenie: do miejsca – szkoły i do wieku – dzieci i młodzieży. Tymczasem katechetyczna postługa słowa w Kościele ma wiele miejsc, a wśród nich uprzywilejowane:

³⁴ Por. *Podstawa programowa* – te miejsca, w których na każdym poziomie edukacyjnym mowa o współpracy środowisk.

parafię i rodzinę. Ma też wielu adresatów, a wśród nich dokumenty Kościoła wymieniają na pierwszym miejscu dorosłych³⁵.

Dla wychowania obywatelskiego wynikają stąd następujące wnioski. Nie można osiągnąć katechetycznych i społecznych efektów wychowania, redukując je do jednego środowiska. Ani sama rodzina, ani sama szkoła, ani sama katecheza szkolna, ani sama parafia nie dokonają takiego uspołeczniania młodego człowieka, albo precyzyjniej, nie stworzą młodemu warunków do uspołecznienia, natomiast wszystkie te podmioty mają to uczynić razem, we współpracy.

Podobnie rzecz ma się z adresatami katechezy. Wiele można zrobić dla wychowania prospołecznego na etapie szkoły podstawowej, gimnazjum czy liceum. Tu kładzie się fundamenty procesu, który powinien trwać przez całe życie. Stąd niesłychanie ważny jest okres katechezy dorosłych na poziomie młodzieży studiującej. Wychowanie do bycia dla innych, uczenie samodzielności, kształtowanie postaw społecznych, potrzebnych w życiu Kościoła i świata, może być nie tylko zadaniem katechezy, ale też sposobem zainteresowania młodych w okresie studiów. Egzystencjalny i antropologiczny charakter katechezy, z podmiotowym traktowaniem młodzieży i dialogiem jako stałą metodą, to kierunki poszukiwań na tym etapie wiekowym, zwłaszcza w wychowaniu obywatelskim.

Podobne zasady dotyczą wszystkich rodzajów katechezy dorosłych w ruchach i organizacjach, a także wychowania obywatelskiego w katolickich uniwersytetach i na wydziałach teologicznych³⁶. Narzędziami do tej pracy są publikacje teologiczne, zwłaszcza z zakresu nauki społecznej Kościoła i etyki społecznej, ale też dostępne analizy społeczno-ekonomiczne i psychologiczne współczesnych problemów świata. Widząc nieporadność wielu osób zaangażowanych w życie gospodarcze, polityczne i społeczne, nie można liczyć tylko na zmianę w przepisach prawa, w tym karnego, widząc w tym panaceum na polskie bolączki życia społecznego. Konieczne jest zasadnicze i dalekowzroczne

³⁵ Por. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, 97-104.

³⁶ W 11 samodzielnych wydziałach teologicznych i w kilku wielowydziałowych uczelniach kościelnych kształcą się kilkadziesiąt tysięcy studentów. To wielki potencjał intelektualny i przyszłość Kościoła obecnego w świecie współczesnym.

spojrzenie na wychowanie i na katechezę dorosłych, bez czekania na cudowne, natychmiastowe efekty³⁷. W tej dziedzinie Kościół w Polsce, ze swoją katechezą, ma ogromnie dużo do zrobienia. Dla tej systematycznej pracy przygotowany jest, z polecenia Konferencji Episkopatu Polski, Katechizm dla dorosłych³⁸.

Wychowanie do wspólnoty i wprowadzenie we wspólnotę Kościoła i świata to jedno z ważnych zadań katechezy³⁹. Dość długo na gruncie katechezy uważano, że najważniejsze jest wtajemniczenie we wspólnotę religijną. W Polsce ten typ myślenia był przez lata wzmacniany wrogością świeckiej społeczności do Kościoła. Dziś wiemy, że ten podział i przeciwstawianie sobie obu społeczności to poważny błąd przeciw integralnej formacji do życia w Kościele i świecie.

Jednym z ważnych warunków skuteczności wychowania obywatelskiego w katechezie jest kompetencja księży i katechetów. Istotnym elementem tej kompetencji jest krytyczne, pozytywne i otwarte spojrzenie na świat. Brak takiej postawy zawsze będzie prowadzić do ucieczki od świata i zamykania się w getcie wewnątrzkościelnych rozważań. Nie taka zaś jest soborowa wizja obecności Kościoła w świecie współczesnym.

Bez przygotowania chrześcijanina do zadań społecznych w Kościele i świecie, nie tylko katecheza nie spełni swego celu, ale Kościół będzie nieobecny w wielu miejscach, do których z Ewangelią chce dotrzeć Chrystus. Bez wychowania prospołecznego, obywatelskiego katecheza byłaby niepełną i nieprzekonującą, a spotkanie i komunია z Jezusem jako ostateczny cel katechezy – niepełna i ułomna⁴⁰. On bowiem jest w słowie głoszonym w Kościele, On jest w sakramentach, On jest w religijnej wspólnocie. Ale On jest także, i to jest ważny owoc wcielenia, w drugim człowieku i we wszystkich wspólnotach i społecznościach, które ten człowiek tworzy. Bo człowiek jest drogą

³⁷ Por. A. Mattioni, *Obowiązek uczestniczenia w polityce*, w: *Młodzież wobec polityki*, red. F. Monaco, Kraków 1997, s. 56-62.

³⁸ Prace rozpoczęto w roku 2002 i planuje się ich zakończenie w roku 2005.

³⁹ *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 86.

⁴⁰ Tamże, 80.

Kościół⁴¹. Droga do tego człowieka, postawionego na drodze chrześcijanina, bądź tego, którego w imieniu Chrystusa trzeba szukać, prowadzi przez wychowanie postaw społecznych, także przez wychowanie obywatelskie.

→ **SŁOWA KLUCZOWE** – WYCHOWANIE OBYWATELSKIE, WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE, EDUKACJA REGIONALNA, KORELACJA DO ŚCIEŻEK EDUKACYJNYCH, KORELACJA DO PRZEDMIOTÓW NAUCZANIA

SUMMARY

BP KAZIMIERZ NYCZ, *Civic Education in Catechesis*

The very topic of the article *Civic Education in Catechesis* may create controversy. Through the years of the communist system in power, there was a subject at schools – civic education – everybody knows what it taught. At present, this issue, according to many, is reserved for school teaching and education.

Yet, the documents of the Church since the Vatican Council (*Gaudium et spes*), through the adhortation *Christifideles laici*, up to the Catechism of the Catholic Church and the latest catechetical documents, incessantly indicate the necessity to take up issues regarding educating social attitudes, also on the grounds of catechesis, in cooperation with the family, school and organisations of social life.

Also, catechesis of the Church in Poland does not fear facing this new reality, postulated by the documents of the general Church and the Church in Poland. Civic education is possible and desirable in the present situation of the country, in which everybody needs to be taught how to live in democracy.

The analyses presented in the article show that a lot has been done on the level of catechetical syllabuses, textbooks and catechesis. It means performing complementary function towards

⁴¹ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 13 i 14.

civic education at school, as well as serving own catechetical function. It is also didactic-educational cooperation through correlation with school subjects and educational paths. The integrity of civic formation must consist in levelling the discrepancy between faith and life, „spiritual world” and „secular world”. There is still a lot to do in this matter, in schools, parishes and, especially, in catechesis for adults. Civic education should be conducted by competent people, critically perceiving the world and its problems, but seeing hope.

Ksiądz biskup Kazimierz Nycz, ur. 1. lutego 1950 roku w Starej Wsi k. Oświęcimia. Studia: WSD w Krakowie (1967-1973). Studia doktoranckie: Katolicki Uniwersytet Lubelski (1977-1981) – doktorat z katechetyki, Święcenia kapłańskie: 20. maja 1973 roku. Nominacja biskupia: 14. maja 1988 r. (biskup pomocniczy archidiecezji krakowskiej; biskup tytularny *Willa Regis*), Święcenia biskupie: 4. czerwca 1988 r. w Krakowie. Od 26. listopada 1999 roku Przewodniczący Komisji Episkopatu Polski do Spraw Wychowania. Motto: *Ex hominibus, pro hominibus (z ludu i dla ludu)*.